

ویژه نامه

قیام ۱۹ آذر

۱۹ دی

تحریک آمیز آن به خواست شاه در مقاله گنجانده شده است. شاه دستور نگارش «ایران و استعمار سرخ و سیاه» را در حالی داده بود که پیش از آن، مضامینش را در گفت و گو با خبرنگار یک مجله آمریکایی بیان کرده بود. اما گزارشی از عراق در این باره که «آیت الله خمینی در رساله عملیه خود سلطنت را غیر شرعی اعلام کرده و این نظر در چاپ جدیدی از توضیح المسائل ایشان منتشر شده است.» خشم شاه را به آن حد برانگیخت که دستور نگارش این مقاله را داد. در این مقاله که نویسنده آن «احمد رشیدی مطلق» ذکر شده بود به طور صریح بی حجابی را فضیلت دانسته و حجاب، کهنه پرستی و ارتجاع سیاه معرفی و به ساحت مرجع عالم تشیع، امام خمینی (ره) اهانت کرده و قیام پانزده خرداد ۱۳۴۲، توطئه استعمار سرخ و سیاه معرفی شده بود. با پخش سراسری روزنامه اطلاعات و رسیدن آن به شهر قم، اولین واکنش‌ها آغاز شد. طلاب جوان، پس از خواندن مقاله، به خشم آمدند. مدرسین حوزه علمیه قم پس از اطلاع از محتوای مقاله، در بیت آیت الله حسین نوری همدانی گرد آمدند تا اقدامی هماهنگ علیه رژیم داشته باشند و پس از بررسی ابعاد گوناگون مسأله، تصمیم گرفته شد که هجدهم دی درس‌های حوزه تعطیل شود.

ویژگی خاص قیام ۱۹ دی شرکت و همکاری همه اقشار مردم بود

صبح هجدهم دی، طلاب با تشکیل اجتماعی بزرگ، تظاهرات و راهپیمایی خود را آرام به سوی منازل مراجع وقت آغاز کردند و با تجمع در مقابل منازل ایشان با دادن شعارهایی به حمایت از امام (ره) پرداختند. نیروهای امنیتی ابتدا با یورش به صف تظاهرکنندگان سعی در متفرق نمودن و مانع از راهپیمایی طلاب کردند. اما وقتی با مقاومت آن‌ها رو به رو شدند، اعلام کردند در صورتی که راهپیمایان شعار ندهند و آرام حرکت کنند، می‌توانند به تظاهرات خود ادامه دهند. عده‌ای از طلاب در مقابل بیت مرحوم آیت الله العظمی گلپایگانی (قدس سره) تجمع کردند و معظم له طی سخنانی فرمودند: «این‌ها به آن آقا [امام خمینی] توهین نکردند. این‌ها به ما توهین کردند، برای این‌ها با این کارشان نشان دادند و خواستند بگویند که آن آقا [امام خمینی] با ما مخالف است و مفهوم حرفشان این است که ما با این‌ها (رژیم شاه) موافقیم. این‌ها که ما با این‌ها موافقیم، توهین به ماست. ما در گذشته با این‌ها مخالف بوده ایم و در آینده نیز مخالف خواهیم بود.»

لقب امام خمینی (ره)

از عواملی که در شکل‌گیری قیام نوزده دی و تسریع شکل‌گیری انقلاب نقش مهمی داشت، شهادت فرزند گران قدر امام بود. شهادت سید مصطفی خمینی موجی از انزجار و نفرت را نسبت به نظام در بین مردم برانگیخت؛ چرا که آن را اقدامی از سوی نظام و به دستور شاه می‌دانستند. به همین دلیل مجالس گرامی داشت حاج آقا مصطفی به صحنه‌های مبارزه علیه نظام و حمایت از امام تبدیل می‌شد. در همین محافل بود که مردم به پاس مجاهدت‌ها و رنج‌هایی که رهبرشان متحمل گردیده بود، به او لقب «امام» دادند. پیام‌ها و سخنان امام (ره) در آن ایام شعله‌های انقلاب را فروزان تر و مردم را بیدارتر نمود. نظام که از روی آوردن همه جانبه مردم به رهبرشان خشمگین شده بود در اقدامی عجولانه، با چاپ مقاله‌ای توهین آمیز شخصیت حضرت امام (ره) را زیر سؤال برد. (حماسه نوزده دی، ص ۱۶). این اقدام تاوان سختی برای نظام به همراه داشت و به قیام بزرگی علیه حکومت جور انجامید.

مقام معظم رهبری مدظله عالی در زمان ریاست جمهوری خود در سال روز قیام ۱۹ دی پیامی صادر کردند که بخشی از آن چنین است: «نوزدهم دیماه یادآور قهرمانی‌های مردم ایثارگر قم، شهر قیام و شهادت، و روز آغاز مبارزه قاطع و مستمر امت اسلامی با رژیم منحوس پادشاهی است. در نوزدهم دیماه سال هزار و سیصد و پنجاه و شش و در اوج قدرت رژیم شیطانی پهلوی، در روزهایی که استبداد به جنون کشیده شاه‌خائن، کار عمال و کارگزاران رژیم را به گستاخی و وقاحت کشانده و اختناق حاکم، همه فریادهای ملت محروم و دربند را در سینه خفه کرده بود، یکباره فریاد پرخروش و هماهنگ مردم قم آسمان ایران را شکافت و خواب دژخیمان پهلوی را برآشت. مقاله توهین آمیزی که به دستور شاه‌خائن علیه امیر مستضعفان و مرجع شیعیان جهان به چاپ رسیده بود، همچون جرقه‌ای باروت خشم مردم مسلمان قم را منفجر ساخت. رژیم نامردمی حاکم نیز بنا به ماهیت ضد خدایی و ضد خلقی خویش دستور داد تا مزدورانش به روی مردم بی دفاع آتش گشودند و خون پاک و مطهر مسلمانان مبارز را به زمین ریختند. قیام دلیرانه مردم قم نقطه شروع مبارزه‌ای بی‌امان بود که تا لحظه سقوط حکومت رجالیان رژیم پهلوی ادامه یافت و پس از آن نیز تا امروز در جبهه‌های داخلی و خارجی ادامه دارد و خواهد داشت.» (پیام مقام معظم رهبری در ۱۳۶۰/۱۰/۱۹)

قم ذخیره الهی

مقام معظم رهبری درباره جایگاه شهر قم در پیروزی انقلاب اسلامی می‌فرماید: «برای ساختن یک بنا، اول باید پایه‌های محکم آن را کار گذاشت. هر چه بنا بزرگ تر و سنگین تر و ماندگارتر باشد، پایه‌های آن محکم تر و قوی تر و شکست ناپذیرتر خواهد بود. اگر ما مبارزه ملت ایران را که به طور عمومی و تعیین کننده، از سال پنجاه و شش آغاز شد به یک بنای رفیع و مستحکم تشبیه کنیم، پایه‌های قوی و شکست ناپذیر و ماندگار این بنای مستحکم، در قم نشانده و کار گذاشته شد. قم یک ذخیره الهی برای اسلام بود.» (حدیث ولایت، ج ۳، ص ۱۲۶)

ویژگی خاص قیام نوزده دی شرکت و همکاری همه اقشار مردم بود. این قیام که با رهبری روحانیت شکل گرفت، ثابت کرد که شاه از حرکت مذهبی - سیاسی به رهبری روحانیت و در رأس آن‌ها امام خمینی (ره) بیش از هر حرکت سیاسی دیگر وحشت دارد.

رحلت مرموز آیت الله مصطفی خمینی فرزند امام (قدس سره) در آبان ۱۳۵۶، شتاب خاصی به حرکت انقلاب اسلامی بخشید که می‌توان موج برخاسته از آن را به عنوان آغاز قیام عمومی مردم دانست. مجالس یادبود متعددی در سرتاسر کشور برگزار و در پی هر یک از این مجالس، تظاهرات گسترده‌ای علیه رژیم شاه به راه افتاد و بار دیگر امام (ره) به عنوان رهبر حرکت اسلامی در جامعه مطرح گردید. از این رو دستگاه حاکم و به ویژه شخص شاه بر آن شد تا با توهین به ساحت امام (ره) چهره ایشان را در انظار عمومی مشوش سازد و با نوشتن مقاله‌ای با صراحت به آن بزرگوار توهین نماید.

در اواسط دی ۱۳۵۶، که پاکت مهمور به مهر دربار از دفتر هویدا وزیر دربار شاه خارج می‌شد، کسی از کارگزاران رژیم گمان نمی‌برد که این نامه مانند آتش به دامن رژیم شاه بیافتد. پیک دربار نامه را به داریوش همایون، وزیر اطلاعات و جهانگردی داد و او نیز نامه را جهت انتشار به روزنامه اطلاعات داد. مسعودی صاحب امتیاز روزنامه، پس از با خبر شدن از مفاد مقاله، آن را برای آینده روزنامه خطرناک یافت و نگران واکنش علما و روحانیون شد. اما در تماس‌هایی که با وزیر اطلاعات و جهانگردی و نخست وزیر (آموزگار) گرفت، دریافت که برخی از مفاد تند و

سخنن آیت الله گلپایگانی (ره)

مردم و علما صبح روز هجدهم دی ماه به سمت منزل آیت الله گلپایگانی حرکت کردند. خیلی زود محوطه درونی و بیرونی منزل ایشان از جمعیت پر شد. آیت الله گلپایگانی با چهره‌ای غمگین و افسرده وارد می‌شوند. پس از این که ایشان آیه استرجاع (انا لله و انا الیه راجعون) را می‌خواند بغض مردم می‌ترکد و صدای گریه از هر سو بلند می‌شود. آیت الله گلپایگانی ادامه می‌دهند: «ما هم از وارد شدن این ضایعه بزرگ بر جامعه روحانیت و بر فقه و اجتهاد خیردار شدیم. این‌ها اشتباه می‌کنند؛ این‌ها فکر نکنند، ما دیگر سکوت کرده ایم و چیزی نخواهیم گفت و دست بر می‌داریم. این‌ها باید بدانند که اگر سر نیزه را حتی به زیر گلوی ما بگذارند، ما حرفمان را می‌زنیم». سپس راهپیمایان، در مقابل منزل مرحوم علامه طباطبایی تجمع کردند. اما به علت کسالت علامه، آیت الله محمد یزدی، به نمایندگی از طرف ایشان راجع به شخصیت امام خمینی (ره) و مبارزات آن بزرگوار و محکومیت رژیم پهلوی در اهانت به امام و روحانیت، سخنانی ایراد کرد. تظاهر کنندگان، آن گاه در مقابل منزل و مدرسه آیت الله مکارم شیرازی تجمع کردند و ایشان طی سخنان فرمودند: «مسأله، مسأله هتاکی نسبت به آیت الله العظمی آقای خمینی نیست، این در واقع هتاکی به تمام مقدسات و به همه ماست... طلاب نباید از همدیگر جدا شوند و باید وحدت داشته باشند. اگر بناست زنده بمانیم، همه باید زنده بمانیم و اگر بناست بمیریم، همه باید بمیریم، جدایی بین ما نخواهد بود.» بعد از آن طلاب به منزل آیت الله وحید خراسانی رفتند. ایشان در اجتماع طلاب و تظاهر کنندگان، درباره مسأله آزادی زن و جایگاه آن در اجتماع از نظر اسلام سخنرانی کردند.

بازاریان قم با مشاهده حرکت حوزه علمیه به حمایت از آن تصمیم گرفتند که مغازه‌های خود را روز نوزدهم دی باز نکنند. روز نوزدهم دی، بازار تعطیل شد. سازمان اطلاعات و امنیت قم و شهربانی به کمک نیروهای کمکی که از تهران وارد شده بودند، در سطح شهر، به ویژه در حوالی مدارس علمیه و مرقد حضرت معصومه (س) متمرکز شدند.

در مورد شهدا و مجروحان قیام ۱۹ دی آمار دقیقی در دست نیست

اقتدار مختلف مردم و طلاب در مقابل مدرسه خان و میدان آستانه تجمع کردند و باز راهپیمایی به سوی منازل بزرگان حوزه را آغاز نمودند. منزل اول، بیت آیت الله میرزا هاشم آملی بود. وقتی تظاهر کنندگان به مقابل منزل ایشان رسیدند، آیت الله آملی طی سخنانی به بیان عظمت و شخصیت فوق العاده امام (ره) پرداخت و هیأت حاکمه و رژیم پهلوی را مورد نفرت روحانیت و ملت قلمداد کرد.

ساواک قم طی گزارشی چنین می‌نویسد: «ساعت ۱۰:۳۰ صبح، بیش از ۵۰۰۰ نفر از طلبه‌های علوم دینی در مسجد اعظم اجتماع کردند و از آن جا به منزل چند تن از روحانیون رفتند و از آنان خواستند که از [امام] خمینی دفاع کنند.» نیروهای رژیم با آرایش ضد شورش، ماشین‌های آبیاش و نفربرهای نظامی در انتظار تجمع بعد از ظهر مردم قم بودند که مردم قصد راهپیمایی به سوی خیابان بیگدلی و منزل آیت الله نوری را داشتند. بعد از تجمع مردم، آیت الله نوری طی سخنانی چنین گفت: «هرکجا نهضت قابل توجهی به وجود آمده، روحانیت راستین اسلام در پیشاپیش آن در حرکت بوده و رهبری نهضت به دست آنان هدایت می‌شد، روحانیت در حرکت جامعه نقش مؤثر و خلاق داشته است. مردم مسلمان، با روحانیت اصیل هستند. روحانیت اصیل با آیت الله العظمی آقای خمینی و در پشت سر ایشان است و مبارزه دستگاه طاغوتی با اسلام و رهبری آیت الله خمینی به جایی نخواهد رسید.»

پس از سخنن آیت الله نوری، انبوه جمعیت که به ده هزار نفر می‌رسید، راهپیمایی را آغاز، و می‌خواستند از طریق خیابان ساحلی به منازل آیات سلطانی طباطبایی و مشکینی بروند. اولین نشانه‌های درگیری به وسیله مأموران رژیم رخ داد. یکی از آن‌ها شیشه بانک صادرات را شکست و مأمور دیگری همان شیشه را با پاره آجر نشانه گرفت. همین بهانه کافی بود که اسلحه‌ها به طرف مردم نشانه‌گیری شود. با دستور فرمانده نیروهای امنیتی، تیراندازی شروع شد. با به زمین افتادن تعدادی از مردم، جمعیت در کوچه‌های اطراف پناه گرفتند. مردم با هر آنچه که به دست می‌آوردند، مقابل مأموران مسلح رژیم ایستادند. جنگ و گریز تا ساعاتی از شب ادامه یافت.

مجروحان به بیمارستان بزرگ شهر منتقل شدند و عده‌ای برای آگاهی از اوضاع مصدومین رو به روی بیمارستان اجتماع کردند. در این روز دست کم شش نفر شهید و ده‌ها تن زخمی شدند. مردم به خیابان‌های اطراف رفته، این شعار را سر می‌دادند «از جان خود گذشتیم، با خون خود نوشتیم، یا مرگ یا خمینی». این شعار زیبا در پایان آن روز غم‌انگیز، عشق بی‌کران مردم را به رهبر محبوب خویش نشان می‌داد. بعد از این حادثه، طلاب و علمای قم با انتشار اعلامیه‌ای ضمن محکوم کردن کشتار مردم بی‌دفاع، این سؤال را مطرح کردند که آیا فضای باز سیاسی به این معناست که اگر کسانی به مطالب غیر واقعی روزنامه اعتراض کنند، باید با گلوله پاسخ بگیرند؟ رژیم، شب بیستم دی ماه شهر را مملو از نیروهای امنیتی کرد و به نوعی در شهر حکومت نظامی اعمال کرد.

عکس العمل رژیم پس از واقعه خونین ۱۹ دی

رژیم پهلوی بعد از واقعه خونین ۱۹ دی، عده‌ای از کارمندان و اعضای حزب رستاخیز را جمع‌آوری و با به راه انداختن تظاهراتی نمایشی سعی کرد، وانمود کند که روشنفکران ایران، «شورش مرتجعین قم» را محکوم می‌کنند. تظاهر کنندگان، صبح روز ۲۳ دی ۱۳۵۶، سوار بر اتوبوس‌ها راهی قم شدند و طی یک راهپیمایی، به حمایت از شاه پرداخته و «جاوید شاه» گویان به سمت حرم حرکت کردند.

عکس العمل دیگر رژیم، به منظور انحراف افکار عمومی از رهبری امام (ره) اجازه دادن فعالیت به برخی از گروه‌های موافق سلطنت بود که خواهان اصلاحات جزئی بودند. در همین دوران، اعلام موجودیت «کمیته دفاع از آزادی و حقوق بشر» در شمار اخبار جالب توجه است. نماینده هیأت اجراییه این کمیته با دعوت از خبرگزاری‌های معتبر جهان به طور رسمی موجودیت این کمیته را اعلام کرد.

شهدا و مجروحین ۱۹ دی

در مورد شهدا و مجروحان قیام ۱۹ دی آمار دقیقی در دست نیست. آن گونه که از گفته‌ها و نوشته‌های شاهدان عینی برداشت می‌شود خیلی از مجروحان از ترس ساواک به بیمارستان مراجعه نکرده بودند؛ زیرا در آن زمان، ساواک، تظاهر کنندگان زخمی را با زنجیر به تخت بیمارستان می‌بست تا پس از بهبودی آنها را به ساواک منتقل نمایند. در مورد شهدا نیز غیر از چند نفر که به طور یقین در آن روز به شهادت رسیده‌اند سخن از شهید دیگری به میان نیامده است. البته احتمال این که خانواده شماری از شهدا از ترس ساواک شهدای خود را مخفیانه به خاک سپرده باشند، ضعیف نیست. به هر تقدیر شمار مجروحان بسیار زیاد بود، اما تنها نام پنج شهید به ثبت رسیده است که سه تن از آنان طلبه، یک نفر جوان و دیگری نوجوانی سیزده ساله است. قیام ۱۹ دی ماهیت رژیم ضد مردمی شاه را برای بسیاری آشکار کرد.

حضور همه اقشار در قیام

یافت می‌شود. به هر حال این قیام بر روند انقلاب تأثیر بسیار گذاشت و سانسورهای خبری و تحقیرها نتوانست جلو قیام و انتشار خبر آن را در سراسر کشور بگیرد.

نتایج و پیامدهای قیام نوزدهم دی

۱- سازش شاه و کارتر و تو خالی بودن شعار فضای باز سیاسی شاه را به مردم نشان داد.

۲- ثابت کرد که شاه از حرکت مذهبی سیاسی به رهبری روحانیت و در رأس آن‌ها امام خمینی (ره) بیش از هر حرکت سیاسی دیگر وحشت دارد.

۳- آنچه را که رژیم از آن وحشت داشت، به تبع قیام نوزده دی به وقوع پیوست و حوزه‌های علمیه و روحانیت در خط امام (ره) به حرکت درآمدند و زمینه‌ای فراهم گردید که نهضت در مسیر صحیح مبارزه قرار گیرد، و ترفندهای بعدی رژیم را نیز بی اثر کرد.

۴- روشن شد که جریان حقوق بشر و فضای باز سیاسی، طلیعه‌ای برای میدان دادن به ملی‌گراها، لیبرال‌ها و... بوده و امریکا و رژیم شاه، عملاً در جذب مردم به سوی میانه‌روها موفقیتی نداشته‌اند و آنان هیچ پایگاهی در میان مردم ندارند.

۵- متحجرین حوزه‌ها و کسانی که مروج جدایی دین از سیاست بودند و همواره درس و بحث و فقه و اصول و... را به مبارزه با شاه ترجیح می‌دادند، شکست خوردند و مردم نیز فهمیدند که باید سراغ چه کسانی بروند.

۶- قیام ۱۹ دی ماهیت رژیم ضد مردمی شاه را برای بسیاری آشکار کرد. از آن پس بود که شعار «مرگ بر شاه» شعار اصلی و تکیه کلام توده‌های انقلابی شد.

۷- قیام ۱۹ دی باعث تعمیق و مردمی شدن نهضت و شرکت توده‌های مذهبی، به ویژه جوانان گردید.

۸- برخی از احزاب و جمعیت‌هایی که حرکت سیاسی خود را با اتکا به حقوق بشر کارتر و فضای باز سیاسی ایجاد شده توسط شاه و در چهارچوب قانون اساسی شکل داده بودند، بتدریج از مردم جدا شدند و به دامن آمریکا و غرب پناه بردند.

۹- با قیام قم، آهنگ حرکت انقلاب به صورت «استراتژیی چهارم» ی پشت سر هم، با صورت و محتوای کاملاً اسلامی شتاب فزاینده و گسترده‌تری به خود گرفت و رهبری امام (ره) به عنوان نقش اصلی مبارزه با رژیم شاه ظاهر شد.

ویژگی خاص قیام ۱۹ دی شرکت و همکاری همه اقشار مردم بود. این قیام نیز همچون همیشه با رهبری روحانیت شکل گرفت، اما اگر حمایت و پیوستن مردم به روحانیت نبود، به پیروزی نمی‌رسید. پس از این که علما دروس حوزه را تعطیل کردند، اقشار مختلف مردم نیز به آنان پیوستند. بازاریان با تعطیل کردن بازار قم، نقش عمده‌ای در اعتراض به اقدامات نظام داشتند. مردم نیز پیرو و جوان وارد صحنه مبارزه شدند و در حمایت از امام خمینی (ره) و روحانیت با علما و طلاب همراهی کردند.

مژده فتح

نوزده دی ماه در میان روزهای انقلاب همچون خورشیدی در آسمان نیلگون می‌درخشد؛ خورشیدی که در فصل سرما نهضت را گرمایی دوباره بخشید و امید به فتح را در دل‌ها زنده کرد. نوزدهم دی ماه جاری شدن آیه «إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا» (فتح، آیه ۱) برب‌های تفتیده انقلاب بود. قیام ۱۹ دی، در ماه محرم، ماه پیروزی خون بر شمشیر، مژده فتح دیگری را برای اسلام به ارمغان آورد. درخت سرخ انقلاب جوانه زد و شکوفه‌های استقلال و آزادی سبز شد تا در بهمن ۵۷ به بار بنشیند. اینک سالروز آن حماسه هاست و امروز یاد آور جلوه‌های ایثار و شهادت است. نوزده دی ماه یادآور تکبیرهایی است که در برابر شلیک هر گلوله، فضای کفرآلود آن زمان را می‌شکافت و چون تیری بر قلب طاغوت می‌نشست. یاد شهدای مظلوم و گلگون کفن قیام ۱۹ دی و تمامی شهدای اسلام و انقلاب را گرامی می‌داریم و خالصانه ترین درودها را به روان پاکشان تقدیم می‌کنیم.

واکنش مطبوعات و رسانه‌ها به قیام ۱۹ دی

مطبوعات و رسانه‌های آن زمان ابتدا با قضیه ۱۹ دی بسیار گذرا برخورد کرده، آن را تحقیر نمودند. آنها تلاش کردند که قیام را بسیار کوچک جلوه دهند و وانمود کنند که هیچ اتفاقی رخ نداده است. همچنین تظاهرکنندگان را مشتکی افراد معلوم الحال لقب دادند که از این شهر به آن شهر در حال ترددند. «سرکوب اغتشاش قم» تعبیری بود که در رسانه‌ها درباره قیام به کار برده شد. ولی پس از آن از تیتروایی نظیر: «تظاهرات قم به خاک و خون کشیده شد» استفاده کردند و این، نشان می‌داد که در رسانه‌ها، افکار روشن و طرفدار حضرت امام (ره) و انقلاب،

۱۹

دی

۱۳۵۶

۲۹

محرم

۱۳۹۸

ary
6

مهمترین درس حادثه ۱۹ دی قم، این است که برای عبور از مشکلات باید با ایمان راسخ و بصیرت نسبت به دشمن و فراموش نکردن دشمنی او، بر توانایی‌ها و ابتکارهای داخلی ملت و استعدادهای جوان تکیه کرد و چشم به خارج ندوخت.

سپهر
۱۳۹۲/۱۰/۱۹